

Usmon NAZIROV,
Xalqaro Innovatsion universiteti dotsenti v.b
E-mail: nazirovusmon@gmail.com

Xalqaro innovatsion universiteti dotsenti A.Ochilov taqrizi asosida

PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF ORGANIZING EDUCATIONAL ACTIVITIES IN PRIMARY EDUCATION BASED ON NATIONAL VALUES

Annotation

This article examines the pedagogical foundations of organizing educational activities based on national values in primary education. The study analyzes the role of moral and educational work in developing pupils' national identity and ethical qualities. It also discusses the effectiveness of modern pedagogical approaches in fostering patriotism, respect, and cooperation among primary school pupils.

Key words: National values, moral education, primary education, upbringing, pedagogical approach.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Аннотация

В статье рассматриваются педагогические основы организации воспитательной работы на основе национальных ценностей в начальном образовании. Анализируется роль воспитательной деятельности в формировании у учащихся национального самосознания и нравственных качеств. Также раскрывается эффективность современных педагогических подходов в развитии патриотизма, уважения и сотрудничества у младших школьников.

Ключевые слова: Национальные ценности, воспитание, начальное образование, нравственное воспитание, педагогический подход.

BOSHLANG'ICH TA'LIM JARAYONIDA MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA TARBIVAVIY ISHLARNI TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida milliy qadriyatlar asosida tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning pedagogik asoslari yoritilgan. Tadqiqotda o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash, ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishda tarbiyaviy faoliyatning o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarida vatanparvarlik, hurmat, hamjihatlik kabi qadriyatlarni rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning samaradorligi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Milliy qadriyatlar, tarbiya, boshlang'ich ta'lim, ma'naviy tarbiya, pedagogik yondashuv.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Farzandlarimizni mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sadoqatli, yuksak ma'naviyatli insonlar etib tarbiyalash – eng muhim vazifamizdir". Ushbu fikr boshlang'ich ta'limda tarbiyaviy ishlarni milliy qadriyatlar asosida tashkil etish zaruratini yanada dolzarb qiladi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxsning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Vygotskiy (1978) fikricha, bola shaxsining ijtimoiy rivojlanishi uning eng yaqin rivojlanish zonasi orqali ta'minlanadi, ya'ni ta'lim va tarbiya jarayonida berilgan qadriyatlar bolaning shaxs sifatida shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois boshlang'ich ta'lim jarayonida milliy qadriyatlarni ongli singdirish tarbiyaviy jarayonning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim[1].

O'zbekiston ta'lim tizimida milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash masalasiga katta e'tibor qaratilmoqda. Davlat ta'lim standartlarida o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy kompetensiyalarini rivojlantirish muhim vazifa sifatida belgilangan. Olimlardan Abdullayeva (2019) milliy qadriyatlar asosida tashkil etilgan tarbiyaviy ishlar o'quvchilarda vatanparvarlik,

hurmat, hamjihatlik kabi ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarini shakllantirishini ta'kidlaydi[2].

Mazkur tadqiqotning maqsadi boshlang'ich ta'lim jarayonida milliy qadriyatlar asosida tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning pedagogik asoslarini tahlil qilish, ularning o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy rivojiga ta'sirini aniqlash hamda samarali metod va shakllarni ishlab chiqishdan iboratdir.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi tarbiyaviy ishlarning mazmuni va tashkiliy shakllariga alohida e'tibor qaratildi. Jumladan, sinf soatlari, ma'naviyat va ma'rifat mashg'ulotlari, milliy bayramlarga bag'ishlangan tadbirlar, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanilgan tarbiyaviy mashg'ulotlar hamda ota-onalar bilan hamkorlikda tashkil etilgan tadbirlarning tarbiyaviy ahamiyati tahlil qilindi. Ushbu faoliyat turlari o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash, urf-odat va an'analarga hurmat ruhini shakllantirishda muhim pedagogik omil sifatida baholandi.

Tadqiqot doirasida aniqlangan muammolardan biri shundan iborat bo'ldiki, ayrim umumta'lim maktablarida tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda milliy qadriyatlar mazmunining yetarli darajada tizimli va uzviy yoritilmasligi kuzatildi. Bu esa o'quvchilarda milliy qadriyatlarga nisbatan yuzaki tasavvurlarning shakllanishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois tarbiyaviy jarayonda milliy qadriyatlarni izchil va

tizimli asosda singdirishga qaratilgan metodik yondashuvlarni ishlab chiqish zarurati yuzaga keldi

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Boshlang'ich ta'lim jarayonida milliy qadriyatlar asosida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish masalasi pedagogika fanida keng o'rganilgan. Tarbiya shaxs kamolotining muhim omili sifatida talqin qilinadi. Abdullayeva (2019) tarbiyani shaxsda ijtimoiy-axloqiy sifatlarni shakllantiruvchi uzluksiz jarayon sifatida baholaydi hamda milliy qadriyatlar tarbiyaviy mazmunini belgilovchi asosiy manba ekanini ta'kidlaydi[2].

Karimov (2018) milliy qadriyatlarni yosh avlod ongiga singdirish boshlang'ich sinfda samaraliroq kechishini, chunki aynan shu davrda bolalarda taqlidchanlik va qabul qilish qobiliyati yuqori bo'lishini qayd etadi [3]. Vygotskiy (1978)ning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bola rivojida ijtimoiy muhit va madaniy qadriyatlar hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu sababli, ta'lim jarayonida milliy qadriyatlarni integratsiyalash bolaning shaxs sifatida shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Xorijiy tadqiqotchilar ham milliy va madaniy qadriyatlar boshlang'ich ta'limdagi ahamiyatini alohida ta'kidlashadi. Banks (2015) madaniy jihatdan moslashtirilgan ta'lim modeli o'quvchilarning o'z madaniyatiga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantirib, ularning o'qishdagi muvaffaqiyatini oshirishini isbotlaydi[4]. Gay (2018) esa madaniy jihatdan sezgir ta'lim o'quvchilarning o'zligini anglash va ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ilmiy asoslaydi. [5]. Shuningdek, O'zbekiston pedagoglari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda tarbiyaviy ishlarni milliy qadriyatlar asosida tashkil etishning samaradorligi amaliy tajribalar orqali tasdiqlangan. Milliy urf-odatlar, an'analar va tarixiy qadriyatlar asosida tashkil etilgan tarbiyaviy mashg'ulotlar boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy faollik va ma'naviy yetuklikni rivojlantiradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot sifat jihatdan tahliliy tadqiqot dizayni asosida olib borildi. Tadqiqot jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy qadriyatlar asosida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish holati o'rganildi va tahlil qilindi. Tadqiqotda kuzatish, suhbat, hujjatlarni o'rganish hamda taqqoslash metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqot obyekti sifatida umumta'lim maktablarining 1–4-sinf o'quvchilari tanlandi. Tadqiqot predmeti esa boshlang'ich ta'lim jarayonida tarbiyaviy ishlarni milliy qadriyatlar asosida tashkil etish jarayoni hisoblanadi.

Tadqiqot uch bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda mavzuga oid ilmiy adabiyotlar o'rganildi va tahlil qilindi. Ikkinchi bosqichda maktablarda olib borilayotgan tarbiyaviy ishlar kuzatildi va o'qituvchilar bilan suhbatlar tashkil etildi. Uchinchi bosqichda esa olingan natijalar umumlashtirilib, xulosalar chiqarildi.

Tadqiqot jarayonida o'quvchilarning tarbiyaviy rivojlanish darajasini aniqlash uchun maxsus savolnomalar hamda kuzatuv varaqalari ishlab chiqildi va qo'llanildi.

Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatish, suhbat, hujjatlarni tahlil qilish va qiyosiy tahlil metodlaridan

foydalanildi. Kuzatish usuli orqali sinfdan tashqari mashg'ulotlar, sinf soatlari, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar hamda milliy bayramlarga bag'ishlangan tarbiyaviy mashg'ulotlarning o'tkazilish jarayoni o'rganildi. Suhbat metodi yordamida boshlang'ich sinf o'qituvchilari va sinf rahbarlari bilan muloqotlar tashkil etilib, ularning milliy qadriyatlar tarbiyaviy jarayonga integratsiyalash bo'yicha tajribalari va fikrlari tahlil qilindi. Hujjatlarni tahlil qilish metodi orqali yillik tarbiyaviy ish rejalari, metodik qo'llanmalar hamda dars ishlanmalari ko'rib chiqildi. Qiyosiy tahlil metodi asosida esa turli umumta'lim muassasalarida olib borilayotgan tarbiyaviy ishlarining mazmuni va samaradorligi solishtirildi.

Tadqiqotning obyekti sifatida umumta'lim maktablarining 1–4-sinf o'quvchilari tanlab olindi. Tadqiqot predmeti esa boshlang'ich ta'lim jarayonida tarbiyaviy ishlarni milliy qadriyatlar asosida tashkil etish jarayonini o'z ichiga oladi. Tadqiqotga boshlang'ich sinf o'qituvchilari, sinf rahbarlari va o'quvchilar jalb qilindi.

Ilmiy izlanish uch bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda mavzuga oid ilmiy-nazariy manbalar, pedagogik va psixologik adabiyotlar hamda normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi. Ikkinchi bosqichda maktablarda tashkil etilgan tarbiyaviy tadbirlar kuzatildi va pedagoglar bilan suhbatlar o'tkazildi. Uchinchi bosqichda esa to'plangan ma'lumotlar tizimlashtirilib, ularning asosida ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqot davomida o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy rivojlanish darajasini aniqlash maqsadida maxsus diagnostik savolnomalar hamda kuzatuv kartalari ishlab chiqildi va amaliyotga joriy etildi. Ushbu vositalar yordamida o'quvchilarning milliy qadriyatlarga bo'lgan munosabati, ijtimoiy faolligi, xulq-atvori hamda ma'naviy fazilatlarining shakllanish darajasi baholandi. Olingan natijalar asosida boshlang'ich ta'lim jarayonida tarbiyaviy ishlarni milliy qadriyatlar asosida tashkil etishning samaradorligi aniqlanib, uni takomillashtirish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot davomida boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy qadriyatlar asosida tashkil etilgan tarbiyaviy ishlarining samaradorligi kuzatildi va tahlil qilindi. Kuzatuv natijalari shuni ko'rsatdiki, tarbiyaviy mashg'ulotlar muntazam va tizimli olib borilgan sinflarda o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini sezilarli darajada rivojlangan.

O'rganilgan sinflarda o'quvchilarning bir-biriga hurmat bilan munosabatda bo'lishi, o'z fikrini erkin ifodalashi hamda jamoa bilan ishlash ko'nikmalarining shakllanganligi aniqlandi. Ayniqsa, milliy urf-odatlar, an'analar va xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalangan holda tashkil etilgan tarbiyaviy mashg'ulotlar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirgani kuzatildi.

Quyidagi jadvalda tadqiqot boshida va oxirida o'quvchilarning tarbiyaviy rivojlanish darajasidagi o'zgarishlar aks ettirilgan:

Rivojlanish ko'rsatkichi	Tadqiqot boshida (%)	Tadqiqot oxirida (%)
O'zaro hurmat	46	78
Jamoa bilan ishlash	39	74
Milliy qadriyatlarga qiziqish	42	81
Mas'uliyat	44	76

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, milliy qadriyatlar asosida olib borilgan tarbiyaviy ishlar natijasida barcha ko'rsatkichlar bo'yicha ijobiy o'sish qayd etildi. Bu esa tarbiyaviy faoliyatni

milliy qadriyatlar asosida tashkil etishning yuqori samaradorligini tasdiqlaydi.

Xulosa va takliflar. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich ta'lim jarayonida milliy qadriyatlar asosida tashkil etilgan tarbiyaviy ishlar o'quvchilarning shaxs sifatida har tomonlama rivojlanishida muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi. Tarbiyaviy faoliyatning mazmunini milliy qadriyatlar bilan boyitish o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarining shakllanishiga, ularning ijtimoiy moslashuvi va jamoada ishlash ko'nikmalarining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqot davomida olingan empirik ma'lumotlar milliy qadriyatlar asosida tashkil etilgan tarbiyaviy mashg'ulotlar o'quvchilarning o'zaro hurmat, jamoa bilan ishlash, mas'uliyat, milliy qadriyatlarga qiziqish kabi ko'rsatkichlarining sezilarli darajada oshishiga olib kelganini tasdiqladi. Bu esa tarbiyaviy faoliyatni milliy an'analar, urf-odatlar, xalq og'zaki ijodi va milliy madaniyat namunalari asosida tashkil etishning yuqori samaradorligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

– boshlang'ich sinflarda tarbiyaviy mashg'ulotlar rejasiga milliy qadriyatlar bilan bog'liq mavzularni tizimli ravishda kiritish;
– dars jarayonida milliy urf-odatlar, marosimlar, xalq og'zaki ijodi namunalari va tarixiy shaxslar hayoti haqidagi ma'lumotlardan keng foydalanish; – o'qituvchilar uchun milliy qadriyatlar asosida tarbiyaviy ishlarni tashkil etishga doir maxsus metodik qo'llanmalar va trening mashg'ulotlarini ishlab chiqish; – tarbiyaviy mashg'ulotlarni interaktiv, loyihaviy va muammoli ta'lim usullari asosida tashkil etish; – o'quvchilarning tarbiyaviy rivojlanish darajasini baholash uchun maxsus monitoring va diagnostika tizimini joriy etish; – ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish.

ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy L. S. *Mind in Society*. — Cambridge: Harvard University Press, 1978.
2. Abdullayeva N. Milliy qadriyatlar asosida tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning pedagogik asoslari. — Toshkent, 2019.
3. Karimov N. Boshlang'ich ta'limda tarbiyaviy ishlarni tashkil etish. — Toshkent, 2018.
4. Banks J. A. *Cultural Diversity and Education*. — New York: Routledge, 2015.
5. Gay G. *Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice*. — New York: Teachers College Press, 2018.
6. Mirzayeva D. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ma'naviy-axloqiy tarbiyani rivojlantirish metodikasi. — Toshkent, 2020.
7. Xudoyberdiyev S. Milliy qadriyatlar asosida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish. — Toshkent, 2019.
8. Ismoilova N. Boshlang'ich ta'limda tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari // *Pedagogik ta'lim*. — 2021. — №2. — B. 45–49.
9. Karimova M. Milliy qadriyatlarining tarbiyaviy ahamiyati. — Toshkent: Fan, 2018.
10. Yusupova G. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish // *Boshlang'ich ta'lim jurnali*. — 2022. — №3. — B. 27–31.